

AKADEMINEI KALBAI BŪDINGO MOKSLINIO STILIAUS SAVYBIŲ IR KLaidŲ APŽVALGA

Akademinės kalbos savitumas – kaupti naujas mokslo žinias apie pasaulį, jas sisteminti ir perduoti visuomenės nariams, kad būtų tinkamai suprantamos. Labai svarbu tiksliai, logiškai ir nedviprasmiškai formuluoti mokslines hipotezes ir teiginius, tinkamai juos pagrįsti, argumentuoti, nuosekliai ir objektyviai išdėstyti tam tikrą problemą. Visi šie akademinės kalbos kūrimo principai būdingi vienam iš funkcinių kalbos stilių – moksliniam stiliui. Šiuo stiliumi rašomi įvairūs moksliniai darbai: vadovėliai, monografijos, mokomosios knygos, metodinės priemonės, straipsniai, disertacijos ir kt. Pagrindinė mokslinio stiliaus funkcija – apibendrinti ir perduoti informaciją. Šio stiliaus teksto adresantas – „tam tikros mokslo šakos specialistas, perteikiantis mokslo žinias atitinkamo mokslo terminais, jis yra mokslinės komunikacijos iniciatorius“ (Bitinienė, 2013).

Svarbiausios mokslinio stiliaus savybės: **kalbos taisyklingumas, kalbos abstraktumas, kalbos logiškumas, kalbos tikslumas, kalbos aiškumas, kalbos objektyvumas, kalbos glaustumas**. Toliau trumpai aptariama kiekviena iš jų.

1

KALBOS TAISYKINGUMAS

- Būtina atsisakyti to, kas ne sava (ypač kai turima savų pakaitų), kas nesisteninga, netaisyklinga. Skiriamos dvi pagrindinės kalbos taisyklingumo kryptys: **kalbos grynumas** ir **sistemingumas**.
- Labai svarbu, kad kalba būtų **gryna**, t. y. nereikia vartoti svetimų žodžių, pavyzdžiui, **grafkė** (= žiogelis; segtukas), svetimų reikšmių, sakykim, **atredaguoti** (nevartojama r. *suredaguoti*), svetimų žodžių darybos elementų, tarkim, **balintojas** (= baliklis, balalas), skolintų sintaksinių konstrukcijų ir sakinio modelių, pavyzdžiui: *Šiuos elementus įtakoja* (= Šiems elementams **daro poveikį**) *kiti socialiniai ir psichologiniai veiksniai*; **Siekiant** (= **siekdami**) išsiaiškinti, kas vyksta *Hantzscho reakcijos metu*, **galime** panagrinėti šios reakcijos mechanizmą.
- Nors įvairių mokslo sričių kalboje tarptautiniai žodžiai pravartūs kaip tikslūs terminai, tačiau šių žodžių gausa kenkia **kalbos grynumui**, pavyzdžiui: *Besiliedami nepalياهوama* **kaskada**, *vaizdai* **produkuoja** *tokį komunikacijos būdą, kuris nepalieka jokio gilesnio pėdsako suvokėjo sąmonėje*. Tarptautiniai terminai, kur įmanoma, keičiami savais žodžiais, pavyzdžiui, vietoj *diametras* vartojamas *skersmuo*, vietoj *faktorius* – *veiksny*; *priežastis*.
- **Kalbos reiškinių sistemingumui** nustatyti dažnai taikomas analogijos principas, pavyzdžiui, nesakoma *Plaukus šukuoja šukų pagalba*, taigi netinka vartoti *Įrąžos elementuose matuojamos* **tenzorezistorių pagalba** (= **tenzorezistoriais**).

2

KALBOS ABSTRAKTUMAS

- Mokslo kalbai būdingas nominatyvinis stilius: vartojama daug abstrakčiųjų daiktavardžių, būdvardžių, veiksmažodžių. Tai vienas iš svarbių mokslinio stiliaus skiriamųjų požymių. Tačiau ne visada jie vartojami taisyklingai. Pavyzdžiui, abstrakčiųjų priesagos *-imas, -ymas* daiktavardžių naudininkas tikslui su paskirties atspalviu reikšti nevertotinas. Dažniausiai jis taisomas bendratimi: *Jutiklių, skirtų išilginių deformacijų matavimui (= išilginėms deformacijoms matuoti), išdėstymo schema*. Tokių daiktavardžių naudininkas gali būti vartojamas tik tada, kai daiktavardis sukonkretėjęs, pavyzdžiui: *Pateikite konkrečių precedentinės teisės pavyzdžių, skirtų diskriminacinio vidinio apmokestinimo draudimui*. Veiksmažodiniai daiktavardžiai keistini veiksmažodžiais ar jų formomis (anglų kalbos įtaka), pvz.: *Gerokai sumažėjo kenksmingų cheminių medžiagų naudojimas (= mažiau naudojama kenksmingų cheminių medžiagų)*.

3

KALBOS LOGIŠKUMAS

- Mokslo kalbos sintaksė neatsiejama nuo kalbos logiškumą ir nuoseklumą pabrėžiančių konstrukcijų, pavyzdžiui, *pirma, antra, viena vertus, kita vertus* ir t. t., įspraudų, pavyzdžiui, *vadinas, taigi, tarkim, pavyzdžiui* ir t. t., siejimo funkciją tekste atliekančių vietos ir laikorieveiksmių, pavyzdžiui, *anksčiau, vėliau, toliau* ir t. t., sudėtinių jungtukinių sakinių, pavyzdžiui: *Nors šių polisacharidų prigimtis ir struktūra skirtinga, bendra yra tai, kad visų jų molekules hidrofiliškos, o savybių įvairovė lemia molekules sandara*.
- Tekstuose galima rasti ir kitų netikslumų, pavyzdžiui: *Montuojant daugiasluoksnes sienų plokštes turi būti patikrintas pamato matmuo – horizontalumas*. Kyla klausimas, ar horizontalumas yra matmuo? Atsisakius šio žodžio sakinyje trumpesnis ir tikslesnis. Dėl netikslaus vertimo taisyklingas ir šis pavyzdys: *Šis „Exo Oro“ modelis naudojamas nesudėtingoms kaulų ar minkštųjų audinių traumoms imobilizuoti*. Juk kaulai ir traumas negali būti imobilizuojamos. Taigi *Šis „Exo Oro“ modelis naudojamas galūnėms, pažeistoms nesudėtingų kaulų ar minkštųjų audinių traumų, imobilizuoti*.

4

KALBOS TIKSLUMAS

- Tiksliau perteikti dalykinę informaciją padeda tiek kalbos, tiek grafiniai elementai: santrumpos, dydžiai, simboliai, terminai, išnašos, nuorodos, citatos, lentelės, paveikslai, diagramos. Svarbu terminais aiškiai perteikti sąvoką, juos vartoti griežtai apibrėžtomis reikšmėmis, vengti daugiareikšmiškumo. Pavyzdžiui, sakiniuose *Kai kurios amfibijos – varlės, rupūžės ir salamandros – gali gyventi ir sausumoje, ir vandenyje* ir *Varliagyviai išsivystė iš žuvų* terminai *amfibija* ir *varliagyvis* taisyklingi, tačiau vartojami sinonimiškai. Reikia platesnio konteksto norint suprasti, kad šie terminai turi tą pačią reikšmę.
- Neaiškus ir netikslus toks sakinyje: *Po šiluminio apdorojimo daugelis maisto baltymų lengviau virškinami ir geriau pasisavina*. Nesuvokiama, ar toliau norima pratęsti mintį ar tiesiog netiksliai pavartotas veiksmažodis *pasisavina*. Vėl įsigilinus į kontekstą paaiškėja, kad *Po šiluminio apdorojimo daugelis maisto baltymų lengviau virškinami ir geriau pasisavinami*.

- Kalbos tikslumui kenkia nesuderinti linksniai, skaičiaus formos: *S. Ramanauskienė skiria **tokias** įmonių patiriamų pokyčių **formas**: strategijos **pakeitimas** arba naujas **apibrėžimas**; naujų įmonių struktūrų **dizainas**; kultūros ir operacinės aplinkos **performavimas** (– strategijos **pakeitimą** arba naują **apibrėžimą**; naujų įmonių struktūrų **dizainą**; kultūros ir operacinės aplinkos **performavimą**); Parapija buvo tarsi pirmasis tiltas, jungęs **kaimus su miestais** – **mažąją bendruomenę su didžiąja** (– **mažąsias bendruomenes su didžiosiomis**).*

5 KALBOS AIŠKUMAS

- Tikslia, logiška ir nuoseklia kalba kuriamas aiškus tekstas. Tačiau ne visada aiškumo kriterijaus paisoma, pavyzdžiui:
Kaip per vėlu derėtis dėl veiksmingų tarptautinių mechanizmų dėl daugiašalio dalijimosi vakcinomis ir kitomis medžiagomis virusinės pandemijos metu, taip ir daugeliui vaistų atsparių bakterijų ar didelės rizikos biotechnologinių naujovių atsiradimas su potencialiai globaliu poveikiu reikalauja išankstinių ir adekvačių reguliavimo formų.
Sudėtingai, painiai suformuluota mintis. Ją galima pasakyti aiškiau:
Atsiradus veiksmingiems tarptautiniams mechanizmomis dėl daugiašalio dalijimosi vakcinomis ir kitomis medžiagomis virusinės pandemijos metu, taip pat daugeliui vaistų atsparioms bakterijoms ar didelės rizikos biotechnologinėms naujovėms, turinčioms potencialiai globalų poveikį, reikia išankstinių ir adekvačių reguliavimo formų.
- Pažeidžiama žodžių tvarka, trukdanti suprasti mintį, pavyzdžiui: *Valstybių vyriausybės nesugebėjo sukurti veiksmingų institucinių mechanizmų **grėsmei įveikti, kurią ekspertai jau seniai buvo numatę*** (= *Valstybių vyriausybės nesugebėjo sukurti veiksmingų institucinių mechanizmų **grėsmei, kurią ekspertai jau seniai buvo numatę, įveikti***).
- Aiškiai suprasti tekstą trukdo pernelyg ilgi sakiniai, pavyzdžiui: *Vienetinis šonas susidaro kertant pasvirąja plokštuma tris kristalografines ašis, todėl vienetinis šonas visada yra trikampis, tačiau atkarpos, kurias šis trikampis atkerta kristalografinėse ašyse nuo jų susikirtimo taško, negali būti bet kokio dydžio – jos turi atitikti tiriamojo kristalo singoniją.*
Šį sakinį galima skaidyti į du: *Vienetinis šonas susidaro kertant pasvirąja plokštuma tris kristalografines ašis, todėl vienetinis šonas visada yra trikampis. Tačiau atkarpos, kurias šis trikampis atkerta kristalografinėse ašyse nuo jų susikirtimo taško, negali būti bet kokio dydžio – jos turi atitikti tiriamojo kristalo singoniją.*

6 KALBOS OBJEKTIVUMAS

- Objektivumas susijęs su tikslu ir aiškiu informacijos perdavimu. Objektivumas reiškiamas beasmenėmis ir pasyvinėmis konstrukcijomis, pavyzdžiui: *Verslo testavimo planas yra dokumentas, kuriame **apibrėžiama**, kas atsitinka pasitvirtinus numatytiems grėsmių ar pokyčių scenarijams; **Patvirtinama** atsakingų asmenų grupė ir **nustatomos** jos funkcijos; Todėl **daroma prielaida**, kad transporto priemonės į sistemą patenka pagal tam tikrą atsitiktinį procesą.*
- Beasmeniuose sakiniuose dažnai klaidingai vartojamas įnagininkas vietoj dvejetainio naudininko, pavyzdžiui: *Organizacijoms reikia išlikti **stabiliomis*** (= *stabilioms*).

7

KALBOS GLAUSTUMAS

- Trumpiau pasakyta mintis visada tikslesnė ir aiškesnė: *Komisija **deda didžiules pastangas** (= **stengiasi**), kad būtų geriau laikomasi garantijų teikimo taisyklių.*
- Glaustumui kenkia, kai nuolatos kartojami žodžiai, vietoj vieno vartojami keli, pavyzdžiui: *Statybinės keramikos gamyboje geriausias liesiklis yra susmulkintas gamybos brokas – **šamotas**. Visų pirma, **šamoto** cheminė ir mineralinė sudėtis yra ta pati, kaip ir gaminamos produkcijos, todėl degant **šamoto** grūdėliai puikiai sukimba su pagrindine mase; Išsklaidytoji energija nėra tiesiog proporcinga elektronų skaičiui, nes **didėjant elektronų skaičiui** (= **daugėjant elektronų**) taip pat didėja ir destruktvyvioji spinduliuotės interferencija.*
- Ne visada tinka vartoti veiksmažodinį daiktavardį su pagalbiniu veiksmažodžiu. Pakanka tiesiog veiksmažodžio, pavyzdžiui: *Draudžiama darbuotojams atlikti darbus baruose ar aukštuose, virš kurių **atliekamas** surenkamųjų konstrukcijų ar įrenginių **perkėlimas, pastatymas** ir laikinas **įtvirtinimas** (= **perkeliamos, pastatomos** ir laikinai **įtvirtinamos** surenkamosios konstrukcijos ar įrenginiai).*

Mokslinio stiliaus tekstai, palyginti su kitais funkcinio stiliaus tekstais, gali atrodyti labai sausi, nes juose vengiama vartoti itin emocinių ir vaizdinių kalbos elementų. Parinkus netinkamą kalbos elementą, galima net sugadinti vadovėlio ar mokomosios knygos tekstą. Nepaisant griežtos stilistikos, akademinis tekstas gali būti gana išraiškingas, jei bus visiškai įgyvendinti visi moksliniam stiliui būtini kalbos elementai, formuojantys bendrą stiliaus kultūrą. Juk stilinga kalba – tokia, kuri taisyklinga, logiška, todėl aiški ir tiksli.

Medžiaga parengta remiantis:

1. **Bitinienė, A.** (2013). *Mokslinio teksto stilistika*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
2. **Kazlauskienė, A.; Rimkutė, E.; Bielinskienė A.** (2011). *Bendroji ir specialybės kalbos kultūra*. Antras pataisytas leidimas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
3. *Lietuvių kalbos išteklių informacinė sistema „E. kalba“*. Prieiga internete: <https://ekalba.lt/> (žiūrėta 2021-12-14).
4. **Linkevičienė, N.** (2013). *Redagavimo pradžienys*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
5. **Šukys, J.** (2003). *Kalbos kultūra visiems*. Kaunas: Šviesa.